

KAKO I ZAŠTO SMO SE ODLUČILI TISKATI »ZAGREBAČKU BIBLIJU«?

IVAN KOŠUTIĆ, ZAGREB

Tijekom četvrt stoljeća poslije uspostave poslijeratne Jugoslavije nitko nije ni pomišljao na to da bi se u nekoj od republika, a ponajmanje u Hrvatskoj, moglo izdati djelo koje je temeljni zakonik kršćanstva, Biblija.

A tada se odjednom, neočekivano, o Bibliji počelo govoriti čak na tri mjesta u Zagrebu: u vjerskoj izdavačkoj organizaciji sv. Ćirila i Metoda, među bibličarima Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i zagrebačkoj izdavačkoj kući »Stvarnost«.

Duhove je uzburkao spretni, za svećenika ponešto neuobičajeni elegantni Ivon Ćuk, sa Svetoga Duha i glavni urednik tadašnjega *Glasnika sv. Antuna*, danas *Veritas-a*.

Jednoga dana krajem 1966. godine, naime, upao je u moju kancelariju i, predstavivši se, iznebuha zapitao: »A zašto vi ne biste sada, kad ste, pretpostavljam, dobro zaradili na *Gričkoj vještici* odvojili nešto para i izdali *Bibliju*?«

No, svećenik Ćuk se nije zaustavio na tome. Odmah potom otišao je u Društvo sv. Ćirila i Metoda i diskretno im natuknuo, kako se među izdavačima šapuće da se »Stvarnost« prema izdati Bibliju. I napokon, u najvećem povjerenju, bibličare pri Bogoslovnom fakultetu upozorio je na tobožnje, kako je rekao, neprovjerene informacije kako se na dva mjesta u Zagrebu najozbiljnije razmišlja o mogućnosti izdavanja Sv. pisma.

Buba je, dakle, ubačena tamo gdje je trebalo. Uporni svećenik nije dopuštao da se stvari ohlade. Nastavio je obilaziti tri punkta na kojima bi se moglo početi ozbiljnije razmišljati o tom velikom izdavačkom pothvatu. U »Stvarnosti« je čak nagovijestio da je Sv. Stolica voljna takav izdavački pothvat u našoj domovini pripomoći dotacijom od – ne znam kako je došao baš do te brojke – 18.000 dolara. On sam bi, govorio je, svojim osobnim vezama bio spreman sve to isposlovati.

Odmah da kažem, kad se kasnije zaista počelo ozbiljno raditi na pripremanju prijevoda Biblije, svećenik se Ćuk, kojega smo nekako već smatrali budućim koordinatorom u tom poslu, sasvim diskretno i neočekivano povukao, kao da je, nakon što je obavio što je trebalo, izgubio svaki interes za zbivanja na pripremanju Biblije.

U Izdavačkoj kući »Stvarnost«, kojoj sam u to vrijeme bio na čelu, ubrzo smo spoznali da to neće biti ni lak ni jednostavan posao. Crkveni krugovi su imali prednost pred nama, ponajprije jer su među njima stručnjaci za taj iznimno složen posao. Osim toga, što je posebno značajno, imali su pri ruci čak i gotov prijevod Staroga zavjeta. Naime, više je godina profesor Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu Antun Sović, u tišini samoborskog kraja, prevodio Bibliju. Na samrtnoj postelji to je svoje životno djelo oporučno ostavio Zagrebačkoj nadbiskupiji. Ova ga

je, čulo se, spremna, uz određenu novčanu naknadu, prepustiti zainteresiranom izdavaču. Sasvim je razumljivo da je neko vjersko izdavačko poduzeće, konkretno Društvo sv. Ćirila i Metoda, imalo pri tome značajnu prednost. Srećom, iako su godinama razmišljali o tome, ondje su presporo donosili odluke.

Bibličari, okupljeni na Bogoslovnom fakultetu i sami su se ponešto uznemirili. Jedan između njih, profesor teologije dr. Bonaventura Duda, pribilježio je tada u svojim privatnim uspomenu: »Plan Stvarnosti može se nazvati prepadnim i ne dopušta nikakva odgađanja već i zato što se osjeća da svaki čas može netko negdje iznenaditi najavom novog izdanja Biblije.«

Na dan Sv. Tri kralja Duda je zatražio audijenciju kod kardinala dr. Franje Šepera, kojemu je prije toga poslao opširno pismo i upoznao ga s iznenadnim zbivanjima u svezi s Biblijom. U pismu se oprezno opredjeljuje za zajednički rad sa svjetovnim suradnicima, okupljenim eventualno čak i oko nekog socijalističkog izdavačkog poduzeća. Dapače, blago je dao naslutiti da bi to mogla biti određena prednost, naravno pod uvjetom da sve bude pod maksimalnim nadzorom bibličara.

Uz pomoć župnika Ćuka uskoro dolazi i do prvog susreta potencijalnih realizatora ideje o izdavanju Biblije. No, o tome kasnije.

Svoju namjeru da provjerim što o zamisli da izdamo Bibliju misle tzv. društvene strukture, pokušao sam ostvariti preko svojega poznanika Mile Odrlija, tadašnjeg šefa kabineta dr. Vladimira Bakarića. Dr. Bakarić šutke je saslušao moje – učinilo mi se – ne baš sasvim uvjerljivo izlaganje. Poslije nekog vremena vremena promrmljao je: »Jeste li vi baš sasvim sigurni da shvaćate koliki zalogaj namjeravate progutati?« Načinio je ponovno dugu stanku, a zatim nastavio: »Međutim, ako u tome zaista uspijete, ja ću biti jedan od prvih kupaca vaše Biblije.«

Ohrabren tom izjavom pokušao sam s provokacijom: »Znači li to, družo predsjedniče, da možemo u slučaju kakve gužve računati na vašu zaštitu?« Dr. Bakarić podigne obje ruke u znak i, ne mijenjajući raspoloženje, uzvikne: »A ne, to nisam rekao. I što će vam moja zaštita? Vi ste direktor, imate redakciju, organe upravljanja, izdavački savjet... Ako sami ne možete ocijeniti što vam je raditi, besmisleno je da se zovete izdavačkim poduzećem...«

Bilo je, međutim, već i to dovoljno da pripreme nastavimo s nešto više pouzdanja.

Najveće je zlo u izdavačkim poslovima što je potrebno jako puno vremena od zamisli neke knjige do njezinog izlaska iz tiska. Usputna iznenađenja mogu biti vrlo neugodna. Da bismo se osigurali od opasnosti da se još netko pojavi s namjerom kao što je naša, nastojali smo se nekako domoći rukopisa preminulog Antuna Sovića. A kad se brdo rukom ispisanih kartica zaista našlo na mojem stolu, mogli smo odahnuti. Tko god bi se sada odlučio na nešto slično, bio bi korak iza nas.

I napokon je, početkom 1967, u prizemlju na Roosveltovu trgu broj 4 došlo do prvoga sastanka buduće redakcije. Prof. Duda, kojega su svi sasvim prirodno vidjeli kao jednoga od glavnih urednika, zapisao je u svojim zabilješkama s toga sastanka:

»Dne 17. siječnja 1967. bio je prvi sastanak sa Stvarnosti. Sastanku je prisustvovali direktor Ivan Košutić, dr. Jure Kaštelan, književnik i profesor Filozofskog fakulteta, kojega je Stvarnost već bila angažirala, Ivon Ćuk i ja. Na tom sam sastanku iznio plan kako bismo u odmjerenom roku mogli dobiti, po mojem mišljenju, dobru, a možda i vrlo dobru Bibliju. Za taj sam plan dobio suglasnost svih s kojima sam se konzultirao – na Bogoslovnom fakultetu, u javnosti i privatno. Osobito razumijevanje za to imao je g. kardinal, nadbiskup dr. Franjo Šeper, kojega sam o svemu potanko izvješćivao...«

Bio je to moj prvi susret s dr. Bonaventurom Dudom. Ostavio je na mene dojam vrlo ozbiljnog, nekako svetački krotkog čovjeka. Cijelo je vrijeme sjedio neudobno, na rubu sjedala.

Govorio je tiho, promišljeno i bez najmanjeg znaka nekog posebnog oduševljenja, koje je u sebi, sasvim sigurno, nosio. Pri dolasku i odlasku pozdravio je poluglasno: »Bog s Vama!«

Ukratko, sada sam definitivno bio uvjeren: s njim na čelu Biblija ima velike izgleda da se zaista pojavi i da to bude nešto ponajbolje što se ovoga trenutka može postići.

X X X

Jure Kaštelan i Bonaventura Duda, prvi sa svjetovne, a drugi s crkvene strane, bit će potpuno ravnopravni u svom glavnouredničkom poslu. Na lekturu, po želji samih bibličara i književnika, privoljen je poznati i vrsni jezikoslovac Josip Tabak koji je ponio na plećima golem posao. Duda je odmah na početku predložio dr. Jerka Fućaka, svojega subrata, kako ga je predstavio, za vrlo značajan posao: »... Objedinjavanje vrlo složene terminologije i nomenklature, osobito SZ izvršit će sam i sa mnom generalnu lekturu cijelog posla...« – piše u svojim uspomenu dr. Duda. Tijekom kasnijeg rada tako je zaista i bilo. Njih dvojica su, nakon izvršenih lektorsko-redatorskih intervencija na rukopisu, obavili konačnu biblijsku rekturu teksta, dakako u konzultacijama s Josipom Tabakom.

Osim njih i po njihovim, a također i sugestijama Jure Kaštelana, okupila se cijela mala armija suradnika iz redova književnika, prevoditelja, redaktora, korektora, likovnih umjetnika, grafičkih i tehničkih suradnika, daktilografa, ukratko: stotinjak osoba iz crkvenih i izvanckrvenih krugova.

Kad se ekipa konačno kompletirala, održan je sastanak proširene redakcije. Tom su prigodom trebali biti utvrđeni rokovi za pojedine poslove. Dr. Duda je s toga sastanka zapisao:

»Sjećam se kako je glavnu poteškoću na sjednici riješio Tomislav Ladan. Pitalo se na koje rokove treba obvezati suradnike. Ja sam predložio deset mjeseci. Košutić se uhvatio za glavu: onda je Biblija već propala; onda valja krenuti brzim planom izdanja Daničića-Vuka ili makar prijevoda sa slovenskoga ili francuskoga. Ladan se umiješao: Ako odredimo relativno velike rokove, svatko će najprije obaviti kojekakve druge obaveze, a Bibliji će se posvetiti posljednjih mjeseci. Obvezimo se zato sada odmah na tri-četiri mjeseca, pa tko ne može prihvatiti sada posao, neka ga se ni ne laća... Mislim« – piše dalje Duda – »da je to spasilo Bibliju.«

No, kakvu bismo mi to Bibliju zapravo željeli uraditi? Duda je bio u velikoj neodumici: ponoviti izdanje sarajevskog nadbiskupa Šarića, doraditi prijevod Antuna Sovića ili ići na potpuno nov prijevod, i to bilo s originala bilo prema *Bible de Jérusalem*. Kombinaciju sa Šarićevim izdanjem odmah je odbacio jer je, kako je ocijenio, njegova vrijednost dvojbena. Sovićev prijevod nije za objavljivanje dovoljno pripremljen, čak nije ni prepisan, ali svejedno može poslužiti pri pripremanju novoga prijevoda. Novi pak prijevod je najprivlačniji, a pritom neprestano imati pri ruci i *Bible de Jérusalem*.

I Jure Kaštelan je slično mislio. »Želimo dati prijevod Biblije. Tko god je uzme u ruke, da bude siguran da čita Bibliju.«

Ali, dok su suradnicima dijeljene uloge, trebalo je obaviti i najkonkretniji, profani dio posla: gdje i kako tiskati knjigu koja će imati više od 1.500 stranica velikog formata, biti tiskana na najfinijem, 70-gramskom, tzv. biblijskom papiru i u ogromnoj nakladi od oko sto tisuća primjeraka.

Nekog velikog izbora zapravo nije ni bilo. U obzir je ponajprije, gotovo isključivo, dolazila tiskara »Vjesnika«. Ali, razgovori s njezinim rukovodstvom nisu ohrabivali: oni bi eventualno mogli prihvatiti posao, ali – i sami zatečeni tim neočekivanim prijedlogom – ponešto nevoljko, jer u svojoj tiskari ne mogu obaviti sve poslove koje takva knjiga zahtijeva. Stoga su voljni samo odštampati tekst, a sve ostalo, uključujući opremu, ilustracije, uvez itd. morao bi uraditi netko drugi, možda Grafički zavod Hrvatske. Osim toga, za tako nešto treba poseban, tzv. biblijski papir i to vrhunske kvalitete, koji se u nas uopće ne proizvodi, a oni sami ga ne mogu nabaviti.

Ne bude li takvog papira, od posla nema ništa. Riječka tvornica, istina, proizvodi nešto slično, cigaretni papir, možda bi se oni mogli preorijentirati u takvu proizvodnju.

Odmah sam otputovao u Rijeku. Međutim, u tvornici nisu pokazivali ni najmanje interesa za taj posao. Za Bibliju treba više od deset vagona papira. Oni bi jedva toliko mogli godišnje proizvesti, a da pritom sve drugo zanemare. Osim toga, imaju sklopljene punovaljane ugovore s domaćim tvornicama cigareta. Ugovori su višegodišnji i ne mogu se mijenjati. Napokon, nema ni ekonomskih razloga, jer je riječ o jednokratnoj isporuci.

Preostaje uvoz. Tiskara postavlja vrlo precizne zahtjeve u pogledu kvalitete. Uvoznici su spremni uvesti papir bilo iz Italije, bilo Finske gdje je proizvodnja, navodno, na vrlo visokoj razini. Ali, uvjet je: plaćanje unaprijed.

Ne dijeleći svoje brige s redakcijom, našao sam se pred gotovo nerješivim problemom, ali to ne smije utjecati na pripremanje prijevoda. Zatražio sam razgovor u banci. Više sam se jadao nego postavljao zahtjeve. No, na moje veliko iznenađenje, ponudili su mi povoljan iako ne baš dovoljan kredit. Ali stanje se tako znatno popravilo, pa smo mogli misliti na ubrzan rad.

Plaćanje papira, iznimno visoki honorari od kojih je najveći dio trebalo isplaćivati unaprijed, zatim materijal za opremu: koža, zlato za naslov i tzv. zlatorez – sve je to trebalo platiti prije nego što se rukopis počne slagati, a ne kad se knjiga pojavi na tržištu. A i kad se pojavi, proći će mjeseci i mjeseci prije nego što se, ako se uopće – uloženo vrati.

U kolektivu su zabrinuto vrtjeli glavama: što nam je i je li nam sve to trebalo? I kako će na kraju završiti? Počele su i kuloarske »informacije« da će na kraju knjiga ipak biti zabranjena! A poduzeće je tek malo odahnulo poslije duge krize i posljednjih mjeseci nije bilo poteškoća s isplatom plaća, što je najvažnije.

Ali, unatoč svemu, posao na Bibliji je krenuo.

Naravno, ni sa suradnicima nije sve išlo glatko. Iz kojekakvih razloga zaškripalo bi čas na jednoj, čas na drugoj strani. Neki su suradnici precijenili svoje mogućnosti, a s druge strane neki su, unatoč ne osobito značajnim obvezama u pripremanju rukopisa, brzo se to pokazalo, precjenjivali svoju ulogu u cijelom poslu. U zimskim mjesecima bilo je obolijevanja u najnezgodnijem trenutku. Čak je i sam dr. Jerko Fućak došao jednoga dana i jednostavno rekao da mora odmah na operaciju žučnih kamenaca. Dr. Duda je uhvatila panika: bez Fućaka se osjećao nesigurnim. Odlučio sam zamoliti svojeg znanca, u to vrijeme vrhunskog kirurga za te stvari, prof. Ljubu Čečuka da, ako je ikako moguće, obavi taj zahvat osobno i da oporavak traje što kraće. Kad sam mu objasnio zbog čega, smijući se odgovorio je: »Bez brige, otići će pješice s operacijskog stola, a za tri dana bit će na poslu.« Kad sam poslije operacije posjetio dr. Fućaka u bolnici, na pitanje kako je bilo, zaleći se odgovorio je: »Ma pustite, ni veterinar ne bi tako postupio: gotovo me natjerao da otpješačim u svoj krevet.« No, dodao je uozbiljivši se, dr. Čečuk je velemajestor u svojem poslu.

»Strojevi Vjesnikove tiskare« – piše u svojim zabilješkama dr. Duda – »od kraja srpnja 1967. do svibnja 1968. upravo su žderali teškim radom pripremljene stranice biblijskog rukopisa koji je iznosio više od 5.000 kartica...«

Nešto kao kolegij, koji smo spontano prihvatili i u kojem smo bili: dr. Duda, dr. Fućak, Jure Kaštelan i ja – rješavao je u hodu i najsloženije probleme koji su iskršavali. Susretali smo se uglavnom, osobito Jure i ja, svakoga dana, a barem jedanput tjedno odvojili bismo po nekoliko sati za rekapitulaciju obavljenog i programiranje onoga što je pred nama. Tako je to išlo svih 23 mjeseca rada na Bibliji.

Dulji sastanci održavali bi se u nekoj mirnoj gostionici, za dugih setnji u prirodi, ili bismo dolazili u goste onima koji su znali što radimo i pozivali nas, na primjer u Poljoprivredno dobro u Božjakovini ili samostan u Samoboru, pa čak i kod franjevaca na Kaptolu.

Što je vrijeme više odmicalo, naši su odnosi postajali sve opušteniji. Poslije pola godine rada na biblijskom rukopisu stvorilo se već tako prisno međusobno povjerenje da smo se osjećali kao neka velika obitelj. Duda bi se znao našaliti: nisam mogao ni u snu vjerovati da ću se toliko sprijateljiti sa svojim ideološkim protivnicima.

Očekivanja da se Biblija pojavi za Božić 1967. bila su, dakako, vrlo, vrlo optimistična i nerealna. O tome nije moglo biti ni govora, pa smo, ne spominjući datume, nekako očekivali da će se posljednji poslovi na rukopisu dovršiti negdje oko Uskrsa 1968. Ali, došao je i travanj 1968. a još uvijek nisu svi rukopisi bili spremni za tiskaru. Pritiskivani neprekidnim požurivanjima Vjesnikove tiskare, suradnicima smo morali zaprijetiti da ćemo zaključiti s poslom ma u kojoj se fazi toga trenutka nalazio. To, dakako, nije dolazilo u obzir, jer preostali su vrlo važni biblijski komentari i još podosta drugih poslova.

Evo kako je Duda zabilježio posljednje dane rada na rukopisu:

»U svibnju 1968. postalo je već prevruće. Imao sam osjećaj da kartice za tiskaru klize iz naših ruku. U 11 sati 10. svibnja zazvonilo je veliko zvono naše katedrale: ispraćaj g. kardinala Šepera koji je odlazio na rimsku dužnost. Pogledam brata Jerka: mi smo završili posljednju karticu za tisak...«

X X X

Ođštampani arci buduće Biblije otišli su na dovršenje knjige u Grafički zavod Hrvatske. Sada je došla na red tehnička redakcija. Najvažniji posao imao je sada već pokojni akademski slikar Boris Dogan. A on je to obavio zaista najbolje što se može. Izradio je projekte za tri oblika izdanja: prvo, u najvećoj nakladi, uvezano je u crno platno s beskonačno ponovljenim reljefnim slovima i u zlatotisku utisnutom riječi BIBLIJA. Zatim u manjoj nakladi uvezano u kožu, također s reljefnim slovima naslova i odljevkom pozlaćenih slova BIBLIJA te zlatorezom na rubovima listova. I napokon tzv. bibliofilsko izdanje, uvezano u bijelu janjeću kožu s reljefnim naslovom od čistoga zlata, rukom pisanog uvodnika Jure Kaštelana i numerirano brojevima od 1 do 200. Osim toga, posebno je opremljeno šest primjeraka uloženi u raskošnu kutiju obloženu iznutra grimizom. Ti su primjerci nosili oznake A\A, B\B i C\C, a bili su namijenjeni Papi, Titu, glavnim urednicima i dva primjerka za arhiv izdavača.

Posljednji posao koji smo obavili zajednički bio je posjet kardinalu, koji se pred zimu zatekao u Zagrebu. Ponijeli smo dva bibliofilska izdanja: jedno s oznakom »A« za sv. Oca i drugo, s brojem jedan za Kardinala. No, mi smo to činili s nadom da ćemo uz pomoć Kardinala moći sami odnijeti poklon u Rim. Razgovor s Kardinalom bio je vrlo srdačan, ali smo odmah shvatili da se on nipošto ne namjerava odreći časti da poklon uruči osobno, a niti da je podijeli s nekim.

O tome kako je zaista prošla ceremonija predaje Biblije Svetom ocu informirani smo kasnije, i to vrlo oskudno. Tek nekoliko godina kasnije, u najvećoj diskreciji obaviješteni smo da se Tajništvo Sv. Stolice, u ime sv. Oca, zaista zahvalilo na izvanrednom poklonu koji je papu, navodno, duboko dirnuo, pa je naredio da se izdavaču izrazi najtoplija zahvalnost.

Nedovoljno upućena, vatikanska administracija nije mogla zamisliti da bi tako nešto moglo izaći u izdanju nekog socijalističkog izdavačkog poduzeća pa je, poznajući donekle tko se čime u Zagrebu bavi, zahvalu poslalo vjerskom izdavačkom poduzeću, to jest Društvu sv. Ćirila i Metoda. Uočivši tu veliku grešku, krugovi oko Bogoslovnog fakulteta i Nadbiskupije odlučili su da se stvar nekako zataška tako što se pismo jednostavno više nije spominjalo.

Sommario

Nel 1968, presso l'editrice Stvarnost di Zagreb, è stata pubblicata, nel pieno del regime comunista, una delle migliori traduzioni complete della Bibbia in lingua croata. Il direttore di allora della Stvarnost, sig. Ivan Košutić rievoca in queste pagine la difficile e drammatica genesi di questa edizione, la quale è tuttora in uso liturgico e pastorale del popolo croato, che oggi si chiama semplicemente Zagrebačka Biblija (La Bibbia di Zagreb). La sua testimonianza è preziosa anche per i futuri tentativi del genere.